

LUCIFERKA

Svetlana Makarovič, Matej Šurc in Kotik

Boris A. Novak

SESTRA PO IZBIRI

(zamirajoči sonet)

Ob vseh sorodnikih mi je usoda
podarila še sestro po izbiri.
Ta sestra zmeraj in povsod ponavlja *Toda*
in piše verze po starinski meri,

kjer ritem štima in se končna rima
neizogibno oglasi kot zima
po vseh poletjih in pohodih slehernega Rima,
baladni marš, mrtvaški ples, vesoljna plima.

Ta sestra je pogumna. Včasih do brezuma.
Od nekdanj šteje takte, zloge in vse mrtve,
in brani ženske in otroke in vse žrtve.

Čarovnica je, ki na pamet zna uroke
zoper vse rablje, natezalnice, kamnite bloke,
in formule za smeh in mišjo pot do moke.

Je lepa ženska. Prav lepoto je vrh tnala
slovenske družbe karseda dragó plačala.

Krilata kača je, kraljica in Kasandra. Varúje
nas njena senca, sama pa je izpostavljena še huje.

Dobro je imeti v življenju tako sestro. Moja rana

manj boli, ker nanjo dlan polaga sestra. Ime ji je Svetlana.

PROLOG

Kakšni dve leti bo tega, kar me pokliče lepi Šteger iz založbe Beletrina in mi predlaga, da bi še s kakšnim sogovornikom, ki si ga sama izberem, opravila nekaj debat o svojem življenju, o svojih nazorih in tako naprej.

Moj odgovor je bil: »Zakva neki?«

Pa pravi Šteger, da so sedaj biografije znanih osebnosti silno zaželeno in dobro prodajane. Meni se je ta ideja že od vsega začetka zdela na vso moč trapasta. Pomislila sem, da bi se bilo mogoče zanimivo pogovarjati s Svetlano Slapšak, potem bomo pa že videli, ali iz tega še kaj bo ali nič. Slapšakova je z veseljem privolila, in ko naju je Šteger nekajkrat poklical in vprašal, kdaj bova začeli delati, sva mu odgovorili: »Enkrat že, ko se nama bo ljubilo.«

Potem sva na to bolj ali manj pozabili. Na vsem lepem pa priletita z neba Matej Šurc in Erik Valenčič z idejo, da bi namreč vsi štirje poskusili napisati nekakšno knjigo o meni. Najprej smo se dogovorili, kje bomo začeli in predvsem kaj bomo jedli, preden začnemo s pogovori. Nekajkrat smo se dobili, enkrat tu, drugič tam, vsakokrat pa smo dobro jedli.

Poskušali smo se premakniti z mrtve točke. Ko pa smo se začeli pogovarjati o mojem otroštvu, smo ugotovili, da se s polnimi usti preveč težko pogovarjamo. Meni se na vprašanja ni dalo kaj dosti odgovarjati, zato sem se odločila, da bom kar sama napisala prosti spis o svojem otroštvu. Ta otrok, ta mala Svetlana, oziroma Svetka, kakor so jo klicali, mi je bil precej nezanimiv, ampak ker obljuba dela dolg, sem malo pobrskala po spominih in napisala to domačo nalogo.

Podobno je bilo s tematiko mojih pubertetnih časov, pa sem na brzino nakracala še nekaj mladostnih spominov.

Ampak zmeraj bolj jasno nam je postajalo, da s to knjigo ne bo nič pametnega. Danes pa se mi je utrnila genialna misel, namreč, naj knjigo o meni napiše raje kakšen zagrizen desničar, recimo farška kokoš ali pa kvaziavtor Janševe televizije. V tem primeru bo knjiga polna klevet, opravljanj, tračev, v smislu: govori se, znano je, mnogi pravijo ... In tako naprej.

In ta knjiga se bo prav gotovo slastno prodajala. Tako bi bilo dokončno jasno, kako dvolična oseba sem in kako je moj literarni opus en sam plagiat.

Nikomur izmed nas štirih se pravzaprav ni dosti ljubilo polniti belega papirja z vprašanji in odgovori. Svetlana Slapšak je poslala neki tekst o mitologiji, nekaj o svojih spominih na potovanja. Erik je bil nekaj časa še zagret, potem pa se je tudi on nekje izgubil.

Tako sva ostala z Matejem sama in nekako poskušava sflikati skupaj to trapasto knjigo. Mogoče iz tega kaj bo. Če pa ne bo, tudi dobro. Da bi se prav divjaško zagnala v tekst, obadva začenjava dvomiti, kajti tako lep pa Šteger vendarle ni ...

SVETLANA IN DVA MAČKA ZA ZAČETNIKA

»Vsak, ki ima pet minut časa, že misli, da je ...«

»Kaj?«

»Mačji car.«

»Bejž no. Mene in sestrico mačkico si potegnil z neke hribovske domačije in zdaj z nama ravnaš, kot da sva eksotična majmuna.«

»Mačkon, poslušaj. Odpeljal sem vaju iz dežele, v kateri je mačje življenje komaj vredno piškavega oreha, ti pa mi takole najedaš.«

»Mijav, naj se klanjam gospodu odrešeniku? Resda se kakšni domačini tam gori od medvedov ločijo le po barvi hokejskih dresov, ampak to še ne pomeni, da bi vse mačke kar podavili! Sicer pa, zakaj bi brskali po preteklosti, pri Svetlani naju gotovo čaka svetla prihodnost.«

»Opa!« Pritisnem na zavoro, da prekucne preluknjano škatlo, v kateri mucka žalostno zamijavka, mačkona pa s police zadnje avtomobilske šipe katapultira med sedeže. »Kako pa veš, da gremo k njej?«

»Za to ni treba biti pretirano pameten. Ves čas obetaš, da naju boš peljal k eni od največjih mačjeljubk med Portugalsko in Uralom. No, prejle sem tudi opazil kažipot za Poljansko dolino. Védi pa še, da Svetlani gotovo ne bo po volji, ko ji boš naprtil še dva mačka, in to nenapovedano. Ona ni ravno ljubiteljica presenečenj.«

»Kako pa to spet veš?«

»Vem, ker sem maček.«

»Važič!«

»Resno ti pravim, da ji to ne bo všeč.«

»A bi mi to malo pojasnil?«

»Kdo na tem božjem svetu pa je vesel mačka v žaklju ... Okej, dveh v škatli.«

»Tiho, maček! Ali pa te vržem iz avta!«

»Naj te ne skrbi, kako bom shajal s Svetlano. Jaz znam z ljudmi ... Sekirala pa se bo neka druga ženska, ki bo Svetlano opozorila, naj te ustavi, da ne boš širil laži. Laži o tisti drugi ženski, namreč.«

»Če bi širil laži, naj je nič ne skrbi. Drugače bi bilo, če bi širil resnico.«

»Glej ga, saj si tudi ti pameten.«

Nalašč mu ne odgovorim. Maček se nato zlekne na škatlo in z iztegnjeno tačico tolaži mucko, ki notri z mijavkanjem opozarja nase. Potem na široko zazeha in me s koticom očesa opazuje: »Zakva se hihitaš?«

»Razmišljam, kakšno ime vama bo nadela nova skrbnica. Ob rojstvu si bil Švrk, ona Mimi, mi smo vaju preimenovali v Boni in Dakoto, tule pa boš najbrž dobil kako rusko ime.«

»Rusko?«

»Ker si car. Mačji car, no.«

Svetlana nas po pričakovanju sprejme namrgodena. Na srečo si nadene le obraz coprnice Zofke.

»Ja, begunca sta,« pritrdim, ko vstopimo v njeno kuhinjo.

Preden odnesem pete, jima še zabičam, naj se za boga svetega primerno obnašata. Mucka opozorilo presliši, ker se igra s Svetlano, maček pa se togotno pači iz kota pod klopjo, kamor je smuknil takoj, ko je prišel noter.

Dan se relativno srečno konča. Doleti me častna naloga, da ju naslednji teden odpeljem v Škofjo Loko k mačjemu dohtarju. A že prej izpadem bimbo. Svetlana mi sporoči imeni novih mačk: Empera in Marlena.

»Kako? Nemogoče, saj je eden ...«

»Ne! Obe sta mucki.«

Svetlana me opozori, da so vsi mačjelogi in mačjegobci, ki so obiskali njena nova sostanovalca, v en glas ugotovili, da je tudi mucek mačka.

»Madona, so me nategnili ti hribovci.« In hkrati pomislim, kaj pa, če se gre, eee ... Empera! spet kakšne mačkulance? »A je nalašč skril svojo moškost v košati kožušček, da bi me osmešil?«

Pride dan za veterinarja. Pred hišo že čaka Svetlana s ksihtom, ki je hujši od čarovnice Zofke. Sprejme me z izrazom odljudnega zajca iz *Sapramiške*. Potem useka: »Empera je noseča.«

Žbonk!

»Ja, skoraj gotovo je breja. Poglej, kakšen trebušček ima! Jebénti, zdaj pa še tamali ...«

Čez četrto uro Svetlana, mački in jaz – bimbo, vstopimo v Kliniko Loka. Mačji dohtar prijazno zagotovi, da bo še istega dne izpolnil

naše želje. A že deset minut čez enajsto od Svetlane dobim najveselejše SMS-sporočilo v zadnjih letih: Empera ni noseča in tudi mačka ni, ker je maček!!!

Zemlja je spet okrogla, jaz pa njen radostni prebivalec.

Veterinar zrihta vse potrebno. Špikanje proti mačji kugi. In, ja, kosmatemu lepotcu so – ck ... Oprosti, to je cena za razkošje najvišjega ranga. Sestrico pa sterilizirajo.

Čez teden dni pa spet k dohtarju. Joj, špikanje, proti levkozi pa nekakšni mačkozi in to. Marlena je igriva, prijazna in priljudna, sploh ne povzroča težav. Ko jo zapreva v Guantanamo, prepeva žalostinke. Guantanamo je po Svetlanino nedolžna mačja kletka, v kateri mora jetnik trpeti dvanajst minut, kolikor traja vožnja od vasi do škofjeloške klinike za male živali.

Njegovo veličanstvo kosmatinec pa je, seveda, nadutež in prevzetnež, ker se zaveda svoje lepote. Dobil je novo ime. Rusko ime, Kotik! Noče v Guantanamo, beži in se skriva. Trmoglavo molči, se smuka po kotih in naposled za štedilnikom najde zadnje zatočišče. Stisne se v klobčič in se naredi nevidnega. Ko je odkrit, stori taktično napako. Smukne v predal pod štedilnikom, vendar pozabi, da se predal odpre tudi s prednje strani, in – hop – ga zgrabim.

Ko opravimo pri dohtarju, se mu pačim skozi rešetke. On pa: »Spi-zdi! In ne hodi mi več pred oči!«

Mine mesec dni, spet bo treba na Kliniko Loka. Na špikanje, ha!

Marlena, ki pa to ni več, saj je dobila novo, tudi rusko ime Koška, že čaka v Guantanamo, medtem ko se njegova mačjost zabarikadirajo v zgornji sobi pod kavčem. S Svetlano se do zob oborožena z metlo, palico, cunjami in blazinami podava na lov za teroristom, ki piha, renči in opleta z ostrimi krempljci. Zasedeva vse strateške položaje pod posteljo, omaro in mizo. Sežem po njem, on pa me opraska, da iz roke brizgne kri. Poskusim še z drugo roko in takrat Kotik znori kot firer v zadnjih dneh podzemnega bunkerja. Zapodi se k šipi, praska po steni in buta v strop, nato spet smukne v najtemnejši kot pod starinsko omaro. S Svetlano upehana, obtolčena in poražena obsediva na postelji. Ona reče: »Danes ne! Pridi jutri ali pojutrišnjem!«

Čez dva dneva ji pokorno javim: »A bova lahko sama ali grem po matoza?«

»Ha, vključila sem svojo lisičjost. Kotik je pri meni na postelji. Božam ga in razvajam. Jedel ni še nič, tamle pa je kletka, kamor mu bom natrosila hrano.«

»Glej, da tebe ne najdem v kletki, mačjega divjaka pa na prostosti.«

Ampak tokrat je ratalo. Svetlana kosmatinčarja brez težav spravi noter. Ko pa me, že vdan v usodo, zagleda skozi rešetke, pobesni. Ve, da ga bom gnal tja, kjer špikajo, režejo in – celo čistijo ušesa. Reče pa ne bev ne mijav.

Pri dohtarju vse mine v najlepšem redu, le jaz tiho trpim, ker mi je s prezirom strl srce.

Vrnemo se domov, Kotik in Koška veselo skočita iz Guantanamo pod svobodno sonce, Svetlana pa me zaprosi: »Pejt v avto še po hrano!«

Zagrabim zajeten žakelj najboljše, najdražje in najmačjejše hrane in takrat me prešine: madona, kaj pa če maček ni živčen samo zaradi mene? Morda pa je pod kavčem našel pozabljeno oglodano mačjo kost? In ne vem, če ni v njeni omari kak mačji kožušček ...? V javnosti sicer govori, da ima rada mačke. Hja, mogoče hrustljivo zapečene? In ta muckasti maneken se je v zadnjem času prav nemarno zredil ... Peklenski scenarij iz Tacamuce, kajpak! Lisica zapre Tacamuco v svoj brlog in jo pita, da jo bosta imeli s sestrično za slavnostno kosilo.

Umiri se, Matej! Preveč bereš njene pravljice.

Pusti mačka! Čas je, da spoznaš, kdo je pravzaprav Svetlana Makarovič.

V Centru kreativnosti

»Kotik, Koška, malo se zbudita! Stvar je resna. Verjamem, da sta udobno skolačkana v Centru kreativnosti, ampak zdaj gre zares. Lepi Šteger zahteva razgovor.«

»Kakšen lepi Šteger?«

»No, Kotik, kar poglej sliko.«

»Kaj, ta da je lep?«

»Oprosti, Luciferka, ampak jaz sem Kotik in sem tisočkrat lepši od njega. Kar naj se razgovori z mano, če si upa. Mu bom že jaz povedal kakšno o lepoti!«

»A se ne spominjaš, Kotik, kaj je rekla Meta, doktor Detel DDZZ? Da je ni grše stvari na svetu kot lep moški.«

»Seveda, če bi bil tisti tvoj Šteger vsaj pol tako lep, kot sem jaz, bi se bil mogoče z njim pripravljen celo razgovarjati. Ampak zaenkrat se bom razgovarjal samo s tabo pa z Matejem, če me ne bo spet poskušal zahrbtno peljati k veterinarju.«

»Kotik, prosim te. V Centru kreativnosti bi radi sedeli eminentni avtorji.«

»Me nič ne briga. Tu je tako prijetno mehko in čedno in Čander sploh ni vedel, da je ustvaril tako lepo gnezdo za naju s sestrico Koško.«

»Ampak zdaj je ta trapasta pogodba za to trapasto knjigo tukaj. In v pogodbi tudi piše, koliko znakov mora imeti knjiga. Kaj praviš, Kotik, če bi na treh straneh napisali Kotik, Kotik, Kotik, Kotik? Na drugih treh pa Koška, Koška, Koška, Koška? Pa bi bilo mogoče znakov zadosti, da bi bil lepi Šteger zadovoljen in nas ne bi tožil.«

»A misliš, da nas bo tožil?«

»Kar naj! Eno je pa jasno, da tako zajebantske knjige ta super elitna založba Beletrina še ni imela.«

»Praviš, Luciferka, da je tudi tista knjiga, ki govori o tem, da pesem sem ali pa nisem, zajebantska?«

»O ne, še malo ne. Samo kretenska je. Sicer pa mogoče zdaj tudi lepi Šteger skupaj z vrhunskim strokovnjakom za poezijo Igorjem Saksido rapersko ščije po Prešernu. Zdaj bo seveda mularija končno vzljubila poezijo in se bodo vremena slovenceljnom zjasnila. Pa bo svetlejši jutrišnji dan, kot pravijo današnji konvertiti.«

»Naredimo premor,« zagodrnja Kotik, se leno pretegne, zvije v klobčič in spet spi. Mogoče se mu sanja o fantastičnih honorarjih, po katerih daleč naokrog slovi založba Beletrina?

»Hm!«

»Kotik, zakaj brubaš? Si kaj takega pojedel?«

»Ne, ampak predstavljal sem si, kako Šteger in Saksida ...«

Potem se Luciferka loti pisanja domače naloge o Svetkinem otroštvu, Kotik pa sodeluje kot spodbujevalec spominov. Nekaj bo že ratalo.

I. DEL
OTROŠTVO

Sem Luciferka, nosim luč

Ne vem, kam bi s tem otrokom. Ne prepoznam se v tem otroku. Vidim to punčko, kličejo jo Svetka, zgrbljena čemi za fizičnimi preklami, v naročju ima rumeno kokoš in joče v njeno perje. Naj se mi smili ta punčka ali naj se mi raje smili tisti fantek, ki ga je ravnateljica s klofutami gnala iz razreda v razred, na prsih pa mu je visela tabla, na kateri je pisalo: Kradem kokoši in kolesa. Na trenutke se mi zazdi to dekletce očarljivo, kadar poskakuje po eni nogi in radostno vriska: Glej, nona, vso pot sem preskakala po eni nogi. Kako naj se prepoznam v tem otroku? Jaz, zdaj, tukaj?

Ko ga gledam z neskončne časovne daljave, se sprašujem, zakaj me mala Svetka sploh zanima. V čem je ta otrok drugačen od drugih? Tudi drugi otroci so včasih radostni, včasih do zemlje obupani. Kateri otrok pa ne uživa, ko skače po cestnih lužah? Zakaj se mi zdi očarljiva punčka iz današnje televizijske reklame, ki v pisanih škorenjcih skoči v lužo in se radostno smeje? Kako naj me Svetkin jok pretrese, ko pa danes vidim televizijske posnetke živih okostnjačkov v Jemnu? Vprašam Mateja, zakaj se mu zdi pomembno, da govorim o mali Svetki, ki jo je papa ljubeznivo klical: moj Potoček. Matej mi odvrne, da ima govorjenje o mali Svetki smisel zato, ker se bo mogoče nekdo drug, najbrž kakšna druga ženska, prepoznala v njenih stiskah in se spomnila, da se je njej v otroštvu zgodilo kaj takega, kar jo je zaznamovalo za vse življenje.

Danes se vsaj približno ve, da je skrajno sprevrženo udariti otroka po nežnem obrazu. V času otroštva Svetlane, ki takrat še ni bila Svetlana, ampak samo njen zametek, je bilo udarjanje po otroških obrazih, po otroških telesih, udarjanje s šibo po golih ritkah in nogicah nekaj čisto vsakdanjega. Človek bi pričakoval, da bodo do svojih otrok bolj surovi očetje, toda malo Svetko je pretepala njena mama. Zdaj mi je jasno, da je gospa Otilija imela svojo hčerko za svojo lastnino in jo je poskušala zlepa ali zgrda oblikovati po svoji podobi.

V bližini Šišenskega hriba taborijo cigani in Svetka se jih strašno boji, ker je slišala, da cigani kradejo otroke, da jih zavijejo v črno cunjo in odnesejo bogve kam. Toda tu je tudi nona Avrelija, ki punčko potolaži

in ji reče: »Če te bo hotela ciganka odnesti, te bom jaz zavila v svoj predpasnik in te ne bo mogla odnesti.«

Mala nenehno prosi nono: »Daj me v cunjko kot ciganka in me odnesi.«

Nona jo zavije v svoj črni predpasnik in jo odnese na vrt, zraven pa ji govori: »Zdaj si pa moja lepa rožica.«

Mala radostno vriska in se te igre nikoli ne naveliča. Toda kadar mati Otilija dobi napad besa in hoče Svetko pretepsti, nona privije punčko k sebi in vpije: »Nastoj jo tako tepsti, je mičkena.«

Toda Otilija, lastnica, tepe tudi nono po rokah, ki branijo njeno lepo rožico ...

Ampak čakaj malo. Zakaj imam občutek, da se me ta otrok ne tiče? Zakaj mi je spomin nanj nadležen? Kako to, da se v svoji lastni pravljici o Korenčkovem palčku raznežim nad prizorom, ki sem si ga jaz, odrasla Svetlana, izmislila? Nad prizorom, ko v mraku na sončničnem cvetu ta palček v obupanem joku zaspi. Pa ne, da je ta palček v resnici objokana mala Svetka, ki se je izgubila v gozdu Šišenskega hriba? V mraku med potemnelimi tujimi drevesi, med sencami, ki grozijo, da zdaj pa zares »nikoli več« ne boš našla poti domov. Kdo jo je našel, odnesel domov in potolažil? Nimam pojma, ne spominjam se. Ali pa se nočem spominjati.

Mogoče zdaj raje jočem s svojo lastno Sapramiško nad njenim praznim lešnikom, zakaj pa se mi v srce ne zasmili mala Svetka, po krivici tepena po golih nogicah? Ja, kaj pa če zato, ker me ne more slišati, ker ji šele zdaj, odrasla, kričim: Brani se! Ugrizni prasico, ki se izživlja nad teboj, potem pa ti še očita, da si jo prisilila v ta tepež. In ti celo med solzami zatrjuje, da jo udarci bolj bolijo kot tebe. Zbij ji očala s svetohlinskega gobca, zavpij ji, da preklinjaš njenega usranega Jezusa! Zakaj ji med mašo, ko se po ukazu trkaš z drobnimi ročicami po drobnih prsah, namesto: »O Bog, nisem vredna, da prideš pod mojo streho,« raje ne zavpiješ: »Prekleti Bog, ti nisi vreden, da prideš pod mojo streho. Prav ti in tvoja prekleta Otilija nista vredna prostora v mojem toplém srcu.«

Vem, da sem krivična. Mala Svetka me ne more slišati. Brez moči je. Neumna je, ker je majhna. In jaz sem krivična, kot bi bila morda krivična do svojega otroka, če bi ga imela ...

Spet si ponovim, kako dobro je, da nimam otrok. Sapramiška me sliši, vila Malina me sliši. Kosovirji me slišijo in pek Mišmaš, škrat Kuzma, kokoška Emilija, sovica Oka, Tacamuca in vsa ta množica mojih pravih otrok ... Ja, ti me slišijo in se uprejo. Vedo, da imajo prav, ker sem jim to nevede povedala. Če sem čisto iskrena: rada jih imam. In oni mene. Brez lažne skromnosti si dovolim reči, da boljše mame ni na svetu. Na svetu, ki prave človeške otroke zlorablja, ubija, ponižuje, zastruplja in zaslužnjuje. Na svetu, ki ga je Svetkin papa vsak dan imenoval »prekleti svet, hudičev prasec«. In da bi bolj držalo, je dodal še svoj »porko il mondo«. Ob tem se je »Heilige Kummernis« še bolj križala in še hitreje je tekala k frančiškanom. In se špricala z blagoslovljeno vodo iz školjkastega škropilnika. O, da bi ji enkrat papa porinil glavo vanj, da bi se utopila. Ampak papa ni nikoli hodil k maši ...

A, da sem hudobna? Ja! Sem Luciferka, nosim luč. In branim vse male, nebogljene Svetke tega sveta.

Pravzaprav se mi zdaj, ko sem to povedala, zdi, kakor da me tista nekdanja punčka, objokana Svetka, vendarle posluša. Tako nekako, seveda, od zelo, zelo daleč?

Kaj pa vem, predolgo časa sem že odrasla.

Prav. Poskusila se bom spominjati, kakor da sem bila jaz tisti otrok. Mogoče se vendarle nekako vračam vase.

»Teci, Kotik, teci! Matej te lovi.«
»Počakaj, maček hentani, saj ti ne bom nič naredil!«
»Pih, ne verjamem. Sam praviš: Kogar je Zavratnik pičil, se boji zvitega Štegra ...«

»Sploh pa ne razumem, zakaj se ukvarjata s tema človekarjema. Jaz raje sanjarim o človeških ribicah.«

»Zakaj si se pa nanje spomnil?«

»Mijav, nisem jih še poskusil, ampak prepričan sem, da mora biti to nekaj najslastnejšega na svetu. Priplazil bi se v Postojnsko jamo, kot maček, seveda, to mi ne bi delalo preglavic. In – tlesk, po njih. Posrkal bi jih z največjim užitkom. Kot špagete. Slurp!«

»A si nor, Kotik? Še preden bi se stegnil do prve, bi te opazile nadzorne kamere. In lastnik bi te najbrž živega odrl.«

»Kdo za mačjega vruga pa si lasti človeške ribice?«

»Tisti, ki ima Postojnsko jamo!«

»Rrrrrr! Včasih je bila ta jama, z vsem, kar je notri, najdragocenejše nacionalno bogastvo, potem pa se najde kapitalist, vse to kupi za poceni denar in naredi štacuno. In zdaj niti mijavkniti ne smem, kajti možakar se utegne razhuditi nad nehvaležneži. Bo še napôkal stalaktite in stalagmite in jamo preselil ... V Italijo, recimo.«

»Tako kot Pipistrel, ki je tarnal nad domačo birokracijo in davkarijo.«

»Mijav, nekje na Norveškem je Pipistrelovemu avionu nedavno crknil motor in je štrbunknil v jezero. Krivo je bilo pa jezero.«

»Zakaj jezero?«

»Ker je bilo tam.«

TECI, PUNČKA

*Teci, punčka, teci,
življenje ima zate nabrušen nož,
teci, punčka, teci,
ubežala mu tako ali tako ne boš!*

Svetka je stara dobri dve leti, sedi na vozičku, v rokah ima leseno račko, iz nosu ji teče smrkelj, ki si ga oblizuje. Cesta je dolga, dolga. Na vozičku se s punčko vred pelje nekaj oblek, posoda in druga krama, ki so jo na hitro vzeli s seboj. Potem pridejo do neke tuje hiše. Pozneje se zave, da so bili begunska družina, ki je zbežala iz bombardiranega Maribora in se za nekaj časa naselila v Šmartnem ob Paki. Najbolj si zapomni besedo Paka, ker papa Ado poje pesmico:

*Okrog hiše teče Paka,
notri pa naš Jenček kaka.*

Jenček je Svetkin starejši brat, najstarejši od treh Makarovičevih otrok, srednjemu je ime Gorazd.

Kmalu se družina preseli v Spodnjo Šiško, na Železnikarjevo ulico, kjer na dvorišču cvete regrat in se pojavljajo regratove lučke, ki jih je mogoče krasno pihati. Neki večer mama in oče na voziček naložita divan in na njem sedi Svetka. Divan s punčko peljeta drugam. Na levi strani vidi polno luno, ki potuje skupaj z njimi, in še danes ji ni jasno, kako to, da luna ni pri miru, ampak če potuješ, luna potuje s teboj. Še nihče ji ni mogel tega tako pojasniti, da bi zares razumela. Vsak reče samo, da je to zato, ker je luna zelo daleč.

Takšna razlaga mi ne zadostuje niti danes, niti ni bila dovolj dobra za triletno punčko, ki se na divanu pelje k tisti hiši, kjer jo objame in dvigne v naročje gospa v črnem in ji govori: »Kako je lepa moja rožica.«

V ljubljanskem predmestju stoji čarobna stara vila, poleg nje raste orjaška bukev. Vilo so obdali z visoko ograjo in na dvorišču je pesek,

ki ga skrbno grabijo. Nasproti, čez cesto, je vlažna hiška, ki jo je kupil nono Gušto, mož none Avrelije. To je hiška Makarovičevih v Zgornji Šiški, na Vodnikovih cesti številka 90. Nono jo je obnovil, dozidal in naredil leseno verando. Na dvorišču je štirna z vodo.

Gušto se je rodil v Kanalu ob Soči, potem je odšel v Nabrežino pri Trstu in postal kamnosek. Šolal se je sam, veliko je bral, izučil se je za tehničnega risarja in potem je projektiral viadukt, ki menda stoji še danes. Najbrž je bil genij, po nemško so mu rekli *Tausendkünstler*. Na podstrešju naše hiše je razvijal perpetuum mobile, nekoč pa je pobesnel, vse je razbil in se obesil. A so ga zadnji hip rešili.

Škaf vode, na vodi čolniček, v njem pluje punčka

Nono Gušto v tej hiši v vogalni sobi leži na postelji. Otroci mu ne smejo priti preveč blizu, da se ne bi našli tuberkuloze. Nekega dne, bila je še vojna, nono umre. Pred tem je izrezljal iz borovega lubja nekaj majcenih čolničkov za svoje vnuke. Ko Gušto leži na parah, je bel, nepremičen in ima sklenjene roke, prepletene z rožnim vencem. Punčki se zdi kakor velika lutka. Ne more razumeti, da je bila ta lutka včasih nono Gušto. Pokopan je na pokopališču v Dravljah, tam je imel kamnit nagrobnik, na katerem je pisalo: Avgust Makarovič. Ne nagrobnika ne groba danes ni več.

Eden prvih Svetkinih spominov je škaf vode, na vodo sije sonce, skozi vodo se vidi dno škafa in voda se blešči, na njej pa plava iz lubja izrezan čolniček. Triletna punčka strmi vanj in si predstavlja, da je tako majčkena, da lahko z njim plove po vodi. Ob tem vriska in vrešči od veselja in poskakuje po eni nogi.

Ta otrok mi gre včasih na živce, ker se joka za vsako malenkost.

Papa jo kliče Potoček, pa ne le zaradi solzic, ki ji polzijo po licih, ampak tudi zato, ker lula v hlačke. Nosi predpasniček z marjeticami, ki jih

je izvezla nona Avrelija. To je nekaj prelepega, počuti se kot kraljična, dokler predpasnička ne popacka z mineštro. Potem krčevito zajoče, jaz pa ne vem, kako naj jo potolažim. Zdaj, ko jo gledam iz daljave, se mi zdi kot mala prismoda, vendar se mi na trenutke zasmili.

Otroček, o katerem pripovedujem, mi je precej tuj, je preveč oddaljen. Morda se mi zdi znan, a nič več. Ne čutim, da sem to jaz. Temu otroku pripovedujem pravljice in zdaj pišem pravljico za malo, objokano Svetko. Ko pa vidim otroka, ki zares joče, v njem prepoznam sebe kot otroka. Znam ločiti med cmihanjem in tistim grenkim, bridkim jokom, ki ga povzročajo krivice in surovosti. Cmihanja pa ne prenesem.

Molite, otroci, molite, da nas ne bo zadela bomba!

V ušesih mi odzvanjajo nonine besede: »Mussolini je ena beštija, je matast.« Svetka posluša, da je duče grd, črn in umazan. Toda ona ne ve, kdo je duče. Posluša papana, ki poje: »Benito Mussolini po Afriki caplja, za njim pa dva zamorca polento mešata.«

Mama Otilija zasika: »Psssst! Ne to, da nas kdo ne sliši.«

Punčka pa: »A zamorc je črn? Ma, kako črn?«

Nekega dne v hišo v Zgornji Šiški vdrejo italijanski karabinjerji. Mama kriči: »Otroci, molite, molite, molite ...!«

Nona – po rodu je iz Nabrežine pri Trstu in zna govoriti italijansko – pa pristopi k enemu od njih in se mirno začne z njim pogovarjati. Med karabinjerji je nekdo, ki zna slovensko in godrnja, češ, niste zatemnili oken. Možje v uniformah odidejo, odtlej pa v hiši kar naprej zatemnjujejo.

V tistem času nona vsak teden nabere na vrtu šopek rož in se odpravi po Vodnikovih cesti proti Dravljam. Toda pri šoli stoji blok z bodečo žico, tam stražijo karabinjerji in nikogar ne spustijo skozenj, če nima *lassapassare*. Nona se s svojo simpatično italijanščino zaplete v klepet s karabinjerji, prepustnice seveda nima, a kmalu potem s Svetko že stopicata proti draveljskemu pokopališču. Nazaj grede obiščeta staro Boštjanko, ki stanuje v hiši čez cesto, in tam dobita vsaka po en kos

nenavadnega sivega kolača, na katerem so prilepljene drobne marjetice. Prideta domov, povečerjata pusto polento z lončkom mleka, potem pa Svetka zaspi na majhnem ležišču v nonini sobi.

Kadar ima nona hude sanje in v spanju zakriči: »Gušto, pomagaj, Gušto!« jo punčka prebudi in ji pove, da je samo sanjala. Včasih ima tudi Svetka hude sanje, kot da jo nekdo lovi po vrtu z ogromnim obiračem za jabolka. To je velika bela vreča, ki je zgoraj obrobljena s krono iz črnih zob. Sanja se ji tudi, da pleza po gladki plošči navzgor, ker je spodaj nekaj hudega. Toda vsakokrat spet zdrsne navzdol. Preden pa zdrsne čisto dol, tja, kjer je grozno in neznano, jo prebudi njen lastni krik. Potem običajno spleza v posteljo k noni in potolažena zaspi do jutra. Po zelo hudih sanjah, ki jo prebudijo, sme celo k mami v posteljo in se zadovoljno zlekne v sredino med njo in papanom. Takrat sta še spala skupaj. Ko je Svetka majhna, potrebuje mamo, ki ji zagotavlja varnost in toploto. Mamo, ki ji reče, da so bile to samo slabe sanje, da ni nič hudega in naj kar mirno zaspi.

Je čas vojne in punčka je dostikrat zelo prestrašena, kadar zasliši sireno, uuuuUUUUUUuuu, znamenje za alarm. Ali to pomeni, da bodo prišli avioni, ki bodo metali bombe, da se bodo hiše porušile in bodo ljudje umrli?

Zasliši hrumenje letal in vsa družina zbeži v zaklonišče.

Grozljivi zvoki vojne iz otroštva me spremljajo vse življenje. Ko sem petdeset let pozneje – takrat je jugoslovanska vojska napadla Slovenijo – vnovič zaslišala letalske motorje, se je strah iz vojne vrnil. Stala sem pred svojo brunarico pod Limbarsko goro in videla, kako so trije avioni razparali nebo. Prestrašena sem stekla noter in čakala na smrt.

Med vojno, ko je Svetka še čisto majčkена, imajo zaklonišče na Celovški cesti. Če se družina znajde zunaj in zatuli sirena, se zatečejo vanj. Vhod je temačen in še dolgo se ji strašni obokani vhod v zaklonišče prikazuje v sanjah. Notri je čudna modrikasta luč, ljudje se gnetejo v tesnem prostoru. Nekateri jočejo, drugi molijo.

Doma se med alarmom zatečejo v klet. Nona, mama in trije otroci sedijo na vrečah krompirja. Mama Otilija z visokim glasom histerično kriči: »Molite, otroci, molite, da nas ne bo zadela bomba!«

Še bolj jih postane strah in vsi molijo, nona pa ohrani mirno kri in reče: »Nastojte se bat, bo pasálo.«

Papana ni z njimi, bil je mobiliziran v nemško vojsko in poslan v Čačak. Še dolgo po vrnitvi domov večkrat zakolne, jebenti Čačak.

Ko je Svetka micena punčka, jo razvajajo, ker je pupica, ker je lutkica in ker je najmlajša.

Mama jo za roko pelje v mesto k maši, se pravi v Frančiškansko cerkev. Na poti punčka vidi spomenik. Mama ji pove, da je ta spomenik Prešeren. Punčka pa gleda na vrh spomenika, kjer je goloprsa muza. Prepričana je, da je to Prešeren. Ker muza drži v rokah lovorovo vejico, Svetka ugotovi: Aha, Prešeren peteršilj drži. Še dolga leta pa ji ne bo jasno, zakaj ima Prešeren na telesu tisti dve buli. Ampak medtem se je sveta maša že začela in treba je z golimi koleno poklekniti na mrzla kamnita tla pred stranskim oltarjem.

Tako pupica odrašča, se spotegne in se spreminja v mršavo smrklo. Nič več ni pupica. Postaja podobna očetu, materi začne kazati kremplje in rojeva se sovraštvo. Otilijin najljubši otrok je Jéne, prvorojenec. Gorazd je od Jéneta dve leti mlajši in ji ni najbolj pri srcu. Tudi zato ne, ker je poreden in ga šola nič kaj ne briga. Razen tega se druží s šišenskimi barabicami.

Če najstarejši otrok pomeni čudež, je drugorojenec že manjši čudež. Srednji otrok je najmanj zanimiv, zato je poreden, ker hoče vzbuditi pozornost. Želi si, da ga ljudje opazijo, in sleherno občudovanje si mora trdo priboriti. Gorazd je počel natanko to. Srednji otroci so najbolj premraženi.

Gorazd in dve leti mlajša Svetka se med seboj neprestano prepirata in tekmujeta za mamino ljubezen. Ona pa obožuje Jéneta in sta ji mlajša otroka zmeraj manj pri srcu. Otilija stalno ponavlja, da ima vse tri otroke enako rada. Sešije jim mornarske oblekice z mornarskimi ovratniki in jim posadi na glave čepice, iz katerih zadaj mahata dva črna

trakova, spredaj pa imajo izvezene napise: Jéne, Gorazd, Svetka. Jéne se temu ne upira, ker je popolnoma ubogljiv deček. Gorazd in Svetka pa se hočeta vsaj čepic znebiti, ker se šišenski otroci norčujejo iz njiju. Najprej neznano kam izgine Gorazdova čepica, Svetkina čepica pa po nesreči zdrkne z glave in pade v stranišče na štrbunk.

Punčka je krščena kot Svetislava. Ko je majhna, je Svetka, ima pa še druga imena. Papa jo kliče Tutka, Tuta, Potoček, Čoči in Čočosan. Nekatera imena pa niso tako lepa. Gorazd se iz nje norčuje in ji vpije: »Svetača krastača!«

Zaradi tega vzdevka ga Svetka krepko udari po glavi z leseno pušico, on pa jo poskuša zadaviti. Z veseljem tudi straši mlajšo sestrico. Govori ji, da za šipkovim grmom nanjo preži »ta bela«. To je bela pošast, ki čaka, da jo »bo«, Svetka pa ne ve, kaj je tisto, kar jo »bo«. Ampak Gorazd jo straši s takim veseljem, da si pogosto ne upa iti mimo šipkovega grma, posebej ko se mrači.

Punčka si želi družbe, išče si prijatelje, a jih ne najde. Nikjer je ne marajo, ker je drugačna. Otrokom iz soseščine se zdi smešna zaradi tiste neumne mornarske oblekice, prirezane frufu frizurice in visokega glasu njene mame, ko kriči nanjo. Takrat je bilo v Šiški največ kmetov pa nekaj obrtnikov, ki meščane najbrž prezirajo. Otilija pa svojim otrokom kar naprej vsiljuje meščansko vzgojo, češ da izhajajo iz boljše družine bogatega mariborskega veletrgovca.

Osamljena Svetka se pogovarja s škatlico vžigalic, na katero nariše usta in oči. V roke vzame rumeno nonino kokoš in jo ogovarja. Njena mama pa živali ne mara. Ko v hišo prinese mačko, ta na lepem izgine. Papa otrokom podari kužka, imenovali so ga Buxtehude, ampak tudi on mora oditi. Mama je vztrajna in odločna: žival ni za v hišo.

Svetka ostaja osamljena in tava po Tivoliju in Šišenskem hribu. Močno si želi, da bi srečala nekoga, ki ji bo rekel, da je lepa punčka. Ampak nihče se ji ne približa, nihče ji tega ne pove. Ona je prepričana, da je grda.